

Nhận diện và xử lý những vấn đề nhạy cảm trong nội dung xuất bản phẩm hiện nay

TS. TRẦN THỊ HỒNG HOA

Học viện Báo chí và Tuyên truyền; Email: honghoa6067@gmail.com

Nhận ngày 10 tháng 10 năm 2024; chấp nhận đăng tháng 12 năm 2024.

Tóm tắt: Xuất bản thuộc lĩnh vực văn hoá, tư tưởng, góp phần hình thành nền tảng đời sống tinh thần của xã hội. Hoạt động xuất bản trên cả 3 lĩnh vực xuất bản, in, phát hành đều có vai trò tích cực trong việc chủ động phát hiện, đấu tranh với các quan điểm sai trái, thù địch, bảo vệ nền tảng tư tưởng của Đảng. Chính vì vậy, cần kịp thời nhận diện và xử lý những vấn đề nhạy cảm trong nội dung xuất bản phẩm hiện nay, góp phần nâng cao giá trị sản phẩm và uy tín của các đơn vị xuất bản.

Từ khóa: xuất bản phẩm; nhận diện; xử lý; vấn đề nhạy cảm.

Abstract: Publishing is a field belonging to culture and ideology, contributing to the foundation of society's spiritual life. Activities in publishing, printing, and distribution play a proactive role in detecting and combating wrong and hostile viewpoints, thereby protecting the Party's ideological foundation. Therefore, it is essential to promptly identify and address sensitive issues in the content of publications today. It will contribute to enhancing the value of products and the credibility of publishing organizations.

Keywords: publications; Identifying; addressing; sensitive issues.

Ngày nay, trước sự biến chuyển của kinh tế toàn cầu, hòa nhịp vào sự vận hành của một thế giới đa cực, đi theo định hướng phát triển chiến lược gắn với công nghiệp hoá, hiện đại hoá, nước ta đã và đang có nhiều thuận lợi để xây dựng và phát triển. Nhưng mặt khác, sự bùng nổ của xã hội thông tin lại tạo ra nhiều áp lực và thách thức, nhiều vấn đề phức tạp và khó lường. Các thế lực thù địch trong và ngoài nước ngày càng có nhiều thủ đoạn tinh vi, phức tạp, gây hậu quả khó lường và tác động không nhỏ đến sự ổn định chính trị, xã hội ở Việt Nam. Trước tình hình trên, Đảng ta yêu cầu, nhấn mạnh nhiệm vụ tăng cường bảo vệ nền tảng tư tưởng, đấu tranh phản bác các quan điểm sai trái, thù địch trên mọi lĩnh vực, trong đó có hoạt động xuất bản. Trong hoạt động xuất bản, việc nhận diện và xử lý kịp thời những vấn đề nhạy cảm trong nội dung xuất bản phẩm trở thành yêu cầu cấp thiết, quan trọng, mang tính chất sống

còn đối với các nhà xuất bản và các cấp quản lý.

1. Khái niệm, phạm vi, tính chất của vấn đề nhạy cảm trong nội dung xuất bản phẩm

Theo Từ điển tiếng Việt, khái niệm "nhạy cảm" có một số cách hiểu thông dụng sau:

- Nhạy cảm là khả năng nhận biết tinh nhạy bằng các giác quan hoặc bằng linh cảm, trực giác của con người.

- Nhạy cảm là những vấn đề dễ đụng chạm, dễ gây hiểu lầm hoặc nảy sinh những thái độ tiêu cực, phản ứng thái quá khi đề cập tới. Tùy vào từng cá nhân hoặc tập thể mà nảy sinh những vấn đề nhạy cảm khác nhau.

- Nhạy cảm để chỉ những vấn đề tế nhị, khó nói, cấm kỵ, gây e ngại, như: những nội dung về giới tính, quan hệ tình dục, bộ phận sinh dục của con người...

Như vậy, vấn đề nhạy cảm là những vấn đề có tính chất đa chiều, phụ thuộc vào sự tiếp nhận của

từng đối tượng, có liên quan đến nhiều khía cạnh của đời sống xã hội, chính trị, kinh tế, văn hoá..., chứa đựng các yếu tố gây tranh cãi mà nếu không giải quyết triệt để sẽ dễ dẫn đến mâu thuẫn, bất đồng quan điểm, thậm chí có thể tạo thành xung đột và khủng hoảng nghiêm trọng.

Hướng dẫn số 80-HD/BTGTW ngày 30/7/2009 của Ban Tuyên giáo Trung ương, dẫn lại Quyết định số 157-QĐ/TW ngày 29/4/2008 của Ban Bí thư Trung ương Đảng về "Quy định về việc chỉ đạo, định hướng chính trị, tư tưởng đối với các vấn đề quan trọng, phức tạp, nhạy cảm trong nội dung xuất bản phẩm", nêu rõ: "Vấn đề phức tạp, nhạy cảm là những vấn đề gồm nhiều sự việc, tình tiết thu hút sự quan tâm sâu sắc của nhiều loại đối tượng, nếu thông tin sai, thiếu cân nhắc các mặt lợi hại có thể tác động xấu, bất lợi đến dư luận trong nước và quốc tế, đến uy tín của Đảng, Nhà nước cũng như các hoạt động trong đời sống chính trị, kinh tế - xã hội" của đất nước⁽¹⁾.

Quyết định số 281-QĐ/TW ngày 26/1/2010 của Ban Bí thư quy định về việc chỉ đạo, định hướng chính trị, tư tưởng đối với các vấn đề quan trọng, phức tạp, nhạy cảm trong nội dung xuất bản phẩm và Luật xuất bản 2012. Theo quyết định này, những vấn đề phức tạp, nhạy cảm, có thể gây ra hậu quả xấu trong các lĩnh vực khác nhau là:

- Các vụ bạo loạn chính trị, gây rối trật tự an toàn xã hội ở mức nguy hiểm cao;
- Những vấn đề liên quan đến lịch sử đất nước, lịch sử Đảng, lịch sử lãnh tụ chưa được kiểm chứng, chưa được cơ quan có thẩm quyền kết luận;
- Những vấn đề về tâm linh, ngoại cảm chưa được cơ quan chức năng kết luận chính thức;
- Những nội dung phản giáo dục, không phù hợp với thuần phong mỹ tục hoặc không phù hợp với đối tượng, lứa tuổi;
- Tranh chấp xung đột biên giới, hải đảo với các nước khác, vấn đề có thể gây tranh cãi, gây mâu thuẫn trong quan hệ quốc tế;

- Các vấn đề liên quan đến tôn giáo, dân tộc, dân chủ, nhân quyền;

- Các vụ thiên tai, dịch bệnh hết sức nghiêm trọng;

- Các vụ án lớn đang trong quá trình điều tra;

- Vấn đề có thể gây tác hại lớn cho hoạt động của ngân hàng, tài chính, ngoại thương, thị trường chứng khoán, quản lý giá cả⁽²⁾

Nhìn chung, đặc điểm của các vấn đề nhạy cảm là: 1/ Có thể đưa ra bàn luận công khai nhưng khi tiếp cận phải hết sức cẩn trọng và khách quan; 2/ Gắn với những giá trị, lợi ích cốt lõi như an ninh quốc gia, trật tự xã hội, đạo đức cộng đồng; 3/ Nguyên tắc xử lý cần đề cao tính minh bạch, rõ ràng, đảm bảo quyền lợi của các bên liên quan và trong khuôn khổ pháp luật cho phép.

Từ quan điểm tiếp cận trên, có thể rút ra, vấn đề nhạy cảm trong hoạt động xuất bản là những vấn đề gồm nhiều sự việc, tình tiết có trong bản thảo gây tranh cãi, thu hút sự quan tâm sâu sắc của nhiều loại đối tượng, thường gặp trong quá trình xây dựng kế hoạch đề tài, tổ chức bản thảo, biên tập bản thảo và phát hành xuất bản phẩm của các đơn vị xuất bản. Những vấn đề nhạy cảm trong nội dung xuất bản phẩm thường liên quan đến chính trị, lịch sử, tôn giáo, văn hoá hoặc các vấn đề xã hội gây ý kiến trái chiều. Những vấn đề này nếu không được phát hiện và xử lý kịp thời trước khi phát hành xuất bản phẩm thì có thể tạo thành những sản phẩm tinh thần độc hại, có thể được lan truyền và phát tán rất nhanh, gây tác động xấu, bất lợi đến dư luận trong nước và quốc tế, làm ảnh hưởng đến uy tín của Đảng, Nhà nước cũng như các hoạt động trong đời sống chính trị, kinh tế - xã hội" của đất nước.

Trong một bản thảo, những vấn đề nhạy cảm có thể được biểu hiện ở nhiều cấp độ và dưới nhiều hình thức khác nhau như: đề tài, chủ đề; cấu trúc; nội dung bộ phận; chi tiết, hình ảnh; câu từ, chính tả; hình thức trình bày. Hiểu được điều này để biên tập viên luôn nêu cao cảnh giác và sự tinh nhạy trong suốt quá trình biên tập bản thảo, không được chủ quan, lơ là và qua loa ở bất kỳ

khâu nào.

Về phạm vi tác động, những vấn đề nhạy cảm trong nội dung xuất bản phẩm có thể gây ra những hậu quả nặng nề cho các đơn vị xuất bản, cho tác giả và cho xuất bản phẩm. Các đơn vị xuất bản có thể gặp thiệt hại về kinh tế, bị ảnh hưởng nghiêm trọng đến thương hiệu và uy tín trên thị trường, đội ngũ lãnh đạo, biên tập viên và cán bộ, đối tác liên kết có thể bị xử lý theo quy định. Tác giả của những bản thảo có vấn đề nhạy cảm sẽ bị xử phạt tùy mức độ và mất uy tín cá nhân, tạo ra những vết nhơ trong sự nghiệp. Còn bản thân những xuất bản phẩm có chứa những vấn đề nhạy cảm sẽ bị suy giảm giá trị nội dung, thậm chí có thể bị thu hồi, tiêu hủy.

2. Nội dung những vấn đề nhạy cảm trong xuất bản phẩm hiện nay

Theo số liệu thống kê của cơ quan quản lý nhà nước, trong 6 tháng đầu năm 2024, các nhà xuất bản đã thực hiện xuất bản 25.510 cuốn sách với 397.758.084 bản (tăng 18,9% về cuốn và tăng 31% về bản so với năm 2023. Trong số này, xuất bản phẩm dạng in có 23.066 cuốn với 370.545.267 bản; xuất bản phẩm dạng điện tử có 1.550 bản; xuất bản phẩm dạng đĩa CD, DVD, bản đồ, bưu ảnh, lịch có 894 sản phẩm với 27.212.817 bản. Các số liệu trên cho thấy hoạt động của ngành xuất bản trong những tháng đầu năm 2024 vẫn duy trì khá tốt, đáp ứng tốt nhu cầu của độc giả. Bám sát định hướng chỉ đạo của Đảng và các cơ quan quản lý xuất bản, trong năm 2024, ngành xuất bản ở nước ta đã có nhiều thành tựu đáng kể với những xuất bản phẩm đạt chất lượng tốt, tiếp tục phục vụ cho công tác tuyên truyền các nhiệm vụ chính trị của đất nước. Sự phong phú về đề tài, đa dạng về nội dung, tính giáo dục và thẩm mỹ cao là những ưu điểm nổi bật của các xuất bản phẩm trong 6 tháng đầu năm.

Tuy nhiên, bên cạnh những thành tựu đạt được, trong số các xuất bản phẩm đã nộp lưu chiểu, vẫn còn để lọt những sai sót và vi phạm về nội dung. Các vấn đề vi phạm có thể kể đến như: nhận định sai lệch về cuộc kháng chiến chống Mỹ

ở Việt Nam; phủ định vai trò lãnh đạo của Đảng và Nhà nước; nghiêm trọng hoá những vấn đề về tín ngưỡng, thờ cúng; không thống nhất quan điểm khi nhắc đến quần đảo Trường Sa; một số thông tin về lịch sử chưa rõ ràng... Cục Xuất bản, In và Phát hành đã xử lý 10 xuất bản phẩm vi phạm về nội dung với mức độ khác nhau như: Tạm dừng phát hành 3 xuất bản phẩm; sửa chữa trước khi phát hành 3 xuất bản phẩm, yêu cầu thẩm định lại nội dung 3 xuất bản phẩm, tái bản phải sửa chữa 1 xuất bản phẩm.

Điều 10 - Luật Xuất bản 2012 ghi rõ: Nghiêm cấm việc xuất bản, in, phát hành xuất bản phẩm có nội dung sau:

a) Tuyên truyền chống Nhà nước Cộng hòa xã hội chủ nghĩa Việt Nam; phá hoại khối đại đoàn kết toàn dân tộc;

b) Tuyên truyền kích động chiến tranh xâm lược, gây hận thù giữa các dân tộc và nhân dân các nước; kích động bạo lực; truyền bá tư tưởng phản động, lối sống dâm ô, đồi trụy, hành vi tội ác, tệ nạn xã hội, mê tín dị đoan, phá hoại thuần phong mỹ tục;

c) Tiết lộ bí mật nhà nước, bí mật đời tư của cá nhân và bí mật khác do pháp luật quy định;

đ) Xuyên tạc sự thật lịch sử, phủ nhận thành tựu cách mạng; xúc phạm dân tộc, danh nhân, anh hùng dân tộc; không thể hiện hoặc thể hiện không đúng chủ quyền quốc gia; vu khống, xúc phạm uy tín của cơ quan, tổ chức và danh dự, nhân phẩm của cá nhân⁽³⁾.

Những nội dung bị nghiêm cấm trên đây cũng là những nội dung mang tính nhạy cảm trong các xuất bản phẩm. Khi thẩm định nội dung các bản thảo, biên tập viên cần căn cứ vào đặc điểm, tính chất của mỗi dòng sách để phát hiện và xử lý những vấn đề nhạy cảm đặc thù.

Sách lý luận chính trị là dòng sách trực tiếp cung cấp, tuyên truyền các thông tin về lý luận, đường lối, chính sách của Đảng và Nhà nước ta, có vai trò đặc biệt quan trọng trong việc bảo vệ nền tảng tư tưởng của Đảng, đấu tranh, phản bác các quan điểm sai trái của thế lực thù địch. Những

nội dung nhạy cảm xuất hiện trong sách lý luận chính trị là: âm mưu phủ nhận cơ sở lý luận nền tảng tư tưởng, đường lối, chính sách, các thành quả đạt được của Đảng và Nhà nước; cố ý hạ bệ, nói xấu các lãnh tụ cách mạng, bôi nhọ danh dự người chiến sĩ cộng sản và kích động bạo lực, gây mất đoàn kết dân tộc... Ví dụ: chùm 5 cuốn sách dịch của một nhà xuất bản tại Việt Nam đã tuyên truyền những thông tin sai lệch về chủ nghĩa Mác-Lênin và đường lối, chính sách của Đảng và Nhà nước ta. Có cuốn thổi phồng các mặt hạn chế của chủ nghĩa xã hội, đánh đồng chủ nghĩa xã hội ở Liên Xô với chủ nghĩa phát xít; đề cao các giá trị dân chủ của chủ nghĩa tư bản, phủ nhận hoàn toàn hệ thống triết học, chính trị, kinh tế, văn hóa của chủ nghĩa xã hội, phủ định chủ nghĩa Mác, gán mô hình kinh tế của Liên Xô trước đây với mô hình của chủ nghĩa phát xít, cho rằng tất yếu mô hình đó sẽ dẫn đến nô lệ. Một số sách lý luận chính trị đã đưa ra những thông tin sai lệch về các lãnh đạo Đảng, Nhà nước ta, cố ý lật lại các sự kiện trong quá khứ để quy kết và hạ bệ hình ảnh của Bác Hồ. Các thế lực thù địch đã đưa vào sách lý luận chính trị những kiến giải phiến diện, thiếu căn cứ về những chính sách chỉ đạo của Bác Hồ và các lãnh tụ cách mạng trong các giai đoạn khác nhau của đất nước, cố ý xoáy vào những hậu quả và những hạn chế, làm suy giảm lòng tin của nhân dân, gây chia rẽ nội bộ. Ngoài ra, những chi tiết đời tư chưa được xác thực của các lãnh đạo Đảng và Nhà nước cũng được cài vào nhằm hạ bệ uy tín của lãnh đạo, khiến cho nhân dân nghi ngờ, không tin tưởng theo đường lối, chính sách từ bên trên.

Sách giáo dục là một dòng sách nhận được sự quan tâm đặc biệt của Nhà nước cũng như các đối tượng khác nhau trong xã hội. Với tính chất quan trọng trong việc định hướng và hỗ trợ phát triển giáo dục nước nhà, sách giáo dục luôn phải đáp ứng những yêu cầu khắt khe về cả nội dung và hình thức, phải đảm bảo được tính chính xác và khoa học, tính thẩm mỹ và phù hợp, tính hữu

dụng và thực tế... Tuy nhiên, trong quá trình thẩm định, xuất bản sách giáo dục, một số vấn đề nhạy cảm vẫn tồn tại trong bản thảo sách giáo dục, như: kiến thức không phù hợp với lứa tuổi học sinh, nội dung giáo dục giới tính còn chứa các yếu tố gây bất bình đẳng giới...

Ví dụ: Bài tập thực hành tiếng Việt dành cho học sinh tiểu học đưa ra yêu cầu điền vào còn thiếu vào những từ không phù hợp như chai rượu, cờ bạc, đánh ghen, ghê gớm...

Sách văn học là một dòng sách được ưa chuộng trên thị trường, có vai trò quan trọng trong việc cung cấp tri thức, xây dựng nhân cách, tâm hồn con người và lưu giữ những giá trị văn hoá cho dân tộc nhưng sách văn học cũng gặp phải những thách thức không nhỏ. Quy luật sáng tạo và quy luật tiếp nhận của sách văn học vừa là đặc trưng độc đáo lại vừa là con dao hai lưỡi, khiến cho các vấn đề nhạy cảm xuất hiện nhiều hơn, tinh vi hơn trong dòng sách này. Những nội dung nhạy cảm của sách văn học có thể xuất hiện ở tất cả các thể loại, với những khía cạnh và phương thức biểu hiện khác nhau. Trong thể loại truyện ngắn hay tiểu thuyết, nhiều tác giả đã vô tình hoặc cố ý mượn lời kể chuyện hoặc lời của các nhân vật để đưa ra các thông tin không chính xác về biên giới lãnh thổ, quan điểm sai lệch về hai cuộc chiến tranh ở Việt Nam, nhận định phiến diện về đường lối chính sách của Đảng và Nhà nước...

Một số truyện ngắn khi viết về các nhân vật nổi tiếng trong lịch sử như vua quan, danh nhân văn hoá lại cố tình khai thác những yếu tố riêng tư trong đời sống nhân vật, miêu tả một cách dung tục quan hệ yêu đương, cố ý nhấn vào những chi tiết đời tư có phần thô lỗ, tầm thường, làm mờ đi yếu tố anh hùng ca cần phải có của nhân vật và tác phẩm. Một số hồi ký dựng chân dung nhân vật theo lối □lột trần□ và □bóc mẽ□ sự thật, sử dụng giọng điệu chê bai quá đà, vi phạm quy định về bảo vệ bí mật cá nhân và tập thể. Không những thế, có tác phẩm phê bình văn học đã dùng ngòi bút công kích nhằm □hạ bệ□, □giải thiêng□, □bôi đen□ các nhà văn có tên tuổi trên văn đàn, □kêu

oan□ cho một số nhà văn sai phạm nghiêm trọng trước đây...

3. Định hướng ngăn chặn và biện pháp xử lý những vấn đề nhạy cảm trong nội dung xuất bản phẩm hiện nay

Một là, Chỉ thị số 25-CT/TW ngày 25/12/1997 của Ban Chấp hành Trung ương về việc nói và viết những vấn đề liên quan đến lịch sử và các đồng chí lãnh đạo Đảng, Nhà nước đã nêu rõ: □Bộ Chính trị yêu cầu các cán bộ, đảng viên khi phát ngôn, viết bài, hồi ký nếu có những nhận định về các sự kiện lịch sử và các cá nhân, nhất là cá nhân các đồng chí lãnh đạo Đảng, Nhà nước (...) thì phải xin ý kiến cấp uỷ, tổ chức đảng có thẩm quyền, nếu được đồng ý mới được truyền bá công khai□ ; các cơ quan báo chí, xuất bản không được tự ý đăng tải khi chưa kiểm chứng, chưa có ý kiến kết luận của các cơ quan có thẩm quyền□⁽⁴⁾.

Như vậy, để hạn chế tối đa những vấn đề nhạy cảm trong các xuất bản phẩm, ngăn chặn âm mưu, thủ đoạn chống phá của các thế lực thù địch, đội ngũ hoạt động trong lĩnh vực xuất bản cần phải đáp ứng được những yêu cầu sau:

- Phải có tư duy nhạy bén, có sự nhạy cảm trước những vấn đề của xã hội và nghề nghiệp, có khả năng thích ứng với thời cuộc.

- Phải có kỹ năng thẩm định, phân tích vấn đề một cách sâu sắc và có thể dự báo khuynh hướng phát triển của nó.

- Phải có bản lĩnh chính trị vững vàng và tinh thông nghiệp vụ,

- Phải nâng cao đạo đức và bản lĩnh công dân, luôn có ý thức phụng sự Đảng, đất nước và nhân dân;

- Có dũng khí đấu tranh với cái sai, cái giả, cái ác, bảo vệ cái đúng, sự thật, cái lương thiện.

- Luôn có thái độ công tâm, khách quan trong công việc, không áp đặt và suy nghĩ thiên cận đối với mọi vấn đề.

Đội ngũ cán bộ lãnh đạo, quản lý của các nhà xuất bản cần phải được đào tạo bài bản, có đủ trình độ chuyên môn và sự nhạy bén chính trị để kịp thời nhận diện và ngăn chặn những vấn đề

nhạy cảm trong xuất bản phẩm, đáp ứng yêu cầu bảo vệ nền tảng tư tưởng của Đảng. Đội ngũ biên tập viên là lực lượng quan trọng trong việc đảm bảo chất lượng cho bản thảo, cũng cần đáp ứng những yêu cầu cao về phẩm chất chính trị và chuyên môn nghiệp vụ.

Hai là, khi phát hiện ra những vấn đề nhạy cảm trong bản thảo, cần khéo léo và linh hoạt, căn cứ vào mức độ vấn đề để đưa ra phương án xử lý phù hợp. Với những vấn đề nhạy cảm liên quan đến nhận thức, tư tưởng, đụng chạm đến những vấn đề dân tộc quốc gia (chủ quyền, biển đảo, đường lối chính sách, văn hoá...), cần cẩn trọng tra soát lại các nguồn tài liệu có liên quan, hỏi ý kiến chuyên gia để thẩm định bản thảo và đề xuất tác giả bỏ đi những đoạn nghiêm trọng hoặc thay đổi cách diễn đạt cho tường minh hơn. Ví dụ, tài liệu dạy môn tin học nhưng lại vô tình để lọt vào hình ảnh đường lưỡi bò là điều cấm kỵ. Đây là những vấn đề nhạy cảm không thể thỏa hiệp dưới bất kỳ hình thức nào.

Tóm lại, để ngăn chặn tối đa các vấn đề nhạy cảm trong nội dung xuất bản phẩm, đội ngũ biên tập viên xuất bản cần tinh táo và cẩn trọng để xác minh các thông tin; khi xử lý những nội dung nhạy cảm, nên tham vấn ý kiến của các chuyên gia, nhà nghiên cứu, các cơ quan có thẩm quyền (trường đại học, viện nghiên cứu...), từ đó đưa ra quyết định chính xác và kịp thời, tránh những hậu quả nghiêm trọng, gây tổn hại đến uy tín của các đơn vị xuất bản. Rà soát kỹ lưỡng nội dung bản thảo đảm bảo không vi phạm các quy định hiện hành trước khi đưa ra in ấn, phát hành./

(1) Quyết định số 157-QĐ/TW ngày 29/4/2008 của Ban Bí thư Trung ương Đảng □Quy định về việc chỉ đạo, định hướng chính trị, tư tưởng đối với các vấn đề quan trọng, phức tạp, nhạy cảm trong nội dung xuất bản phẩm□

(2) Quyết định số 281-QĐ/TW ngày 26/1/2010 của Ban Bí thư quy định về việc chỉ đạo, định hướng chính trị, tư tưởng đối với các vấn đề quan trọng, phức tạp, nhạy cảm trong nội dung xuất bản phẩm.

(3) Luật Xuất bản 2012.

(4) Chỉ thị số 25-CT/TW ngày 25/12/1997 của Ban Chấp hành Trung ương về việc nói và viết những vấn đề liên quan đến lịch sử và các đồng chí lãnh đạo Đảng.